

Bạn muốn trở thành một tác giả Phật giáo? (P.5): Trí tuệ nhân tạo

ISSN: 2734-9195 09:05 12/10/2025

Tác giả trình bày góc nhìn của nhiều học giả, nhà xuất bản và hành giả trước những câu hỏi mà năm phần đầu tiên đã gợi mở, giữa truyền thống và công nghệ, trí tuệ và từ bi, người và máy.

Ở các phần trước của loạt bài này, chúng ta đã tìm hiểu về xuất bản học thuật và phổ thông trong lĩnh vực Phật giáo. Trong phần thứ năm, nội dung hướng đến thế giới trực tuyến, nơi các dự án mã nguồn mở, phi lợi nhuận, dịch thuật và số hóa kinh điển đang chuyển mình mạnh mẽ nhờ trí tuệ nhân tạo (AI).

Dưới đây là một số điển hình tiêu biểu ở tuyến đầu của sự thay đổi này.

Từ số hóa kinh điển đến trí tuệ Phật giáo

Dự án Khyentse Vision (KVP) đặt mục tiêu bảo tồn, dịch thuật và số hóa toàn bộ trước tác của Jamgön Khyentse Wangpo (1820-1892), vị tổ đầu tiên của truyền thừa Khyentse và là người sáng lập phong trào Ri-mê (Không Tông phái).

Bộ sưu tập này gồm 47 tập, hơn 30.000 trang tiếng Tây Tạng. KVP đã công bố trực tuyến hàng trăm bản văn và dự kiến cần thêm 10 năm nữa để hoàn thiện. Hiện nhóm đang thử nghiệm ứng dụng AI nhằm rút ngắn tiến độ xử lý.

Hình ảnh được tạo bởi AI

MITRA (Machine Translation for the Languages of the Dharma) là công cụ AI hỗ trợ dịch thuật tự động, tra cứu ngữ nghĩa và nghiên cứu ngữ văn dựa trên giao diện lập trình Gemini API.

Dự án do Tsadra Foundation, Kumarajiva Project (thuộc Khyentse Foundation), AI4Bharat, Monlam.AI và IIT Kharagpur phối hợp phát triển. MITRA hỗ trợ các ngôn ngữ Phạn, Tây Tạng, Hán ngữ Phật học và Anh ngữ, với mục tiêu thúc đẩy nghiên cứu và thực hành Phật pháp qua mô hình hợp tác mở.

Tháng 10 năm 2024, Đại học California, Berkeley tổ chức hội thảo AI and the Future of Buddhist Studies (Trí tuệ nhân tạo và tương lai của Nghiên cứu Phật học). Các chủ đề gồm: Ứng dụng AI trong phân tích kinh điển, Dịch thuật bằng máy, và Tác động của AI đối với công tác nghiên cứu Phật học.

Cùng thời điểm đó, Đại học SOAS (London) tổ chức một hội thảo tương tự, do Khyentse Foundation bảo trợ. Tại đây, Ni sư Diệu Quang (Ven. Miao Guang), đại diện Phật Quang Sơn (Fo Guang Shan, Đài Loan) trình bày quá trình ứng dụng AI trong số hóa và dịch thuật kinh điển.

Bà nhắc lại rằng từ thập niên 1970, Giáo sư Lewis Lancaster (Đại học Berkeley) đã khởi xướng dự án số hóa 84.000 bản khắc gỗ của Đại Tạng Kinh Cao Ly, một công việc đồ sộ trong bối cảnh kỹ thuật còn thô sơ. Đến thập niên 1990, Đại Tạng Kinh Hán ngữ (CBETA - Taishō Set) được tiếp tục số hóa.

Từ đầu những năm 2000, Phật Quang Sơn khởi động dự án số hóa Toàn tập Phật Quang, gồm 2.000 quyển bao trùm 16 tạng, trong đó mới hoàn thành 8/400 quyển của tạng chính và 3/45 quyển từ các tạng khác. Tương tự MITRA, Phật Quang Sơn đang xây dựng tập dữ liệu ngữ nghĩa cho dịch thuật và nghiên cứu, dự kiến cần 20-30 năm để hoàn tất.

Giới hạn của chatbot Phật giáo

Ni sư Diệu Quang giải thích rằng để huấn luyện một mô hình ngôn ngữ lớn (LLM) có thể giao tiếp hiệu quả, cần 10-100 GB dữ liệu. Trong khi đó, toàn bộ trước tác của một vị cao tăng thường chỉ khoảng 1-100 MB, quá nhỏ để hình thành một hệ thống AI có chiều sâu.

Khi chỉ huấn luyện AI từ dữ liệu hạn chế ấy, chatbot thường lặp lại, thiếu sáng tạo và khái quát hóa quá mức. Tuy vậy, nhiều nhóm vẫn thử nghiệm phát triển các chatbot Phật giáo như:

- + Roshibot, dựa trên trước tác của Thiền sư Shunryu Suzuki Roshi;
- + Pseudo Shinran, lấy cảm hứng từ Tổ Shinran (Tịnh độ Chân tông);
- + Norbu AI tại Malaysia; cùng nhiều mô hình khác như Mindar, Sati-AI, BuddhaBot...

Dù kết quả còn sơ khai, tác giả nhấn mạnh rằng: “AI mà chúng ta thấy hôm nay chính là dạng trí tuệ nhân tạo kém cỏi nhất trong lịch sử, đó chỉ có thể ngày càng tinh vi hơn”.

Khi Phật giáo đối diện với mặt tối của trí tuệ nhân tạo

Tác giả nhận định: Phần lớn các nỗ lực ứng dụng AI trong Phật giáo hiện nay tập trung vào kỹ thuật và tiện ích, mà chưa có nhiều tiếng nói cảnh tỉnh từ các vị giáo thọ trước những mâu thuẫn đạo lý sâu xa.

Dù AI có thể mô phỏng “trí tuệ”, song trí tuệ không đồng nghĩa với Từ bi. Một “trí tuệ” thiếu lòng thương, thiếu sự giác ngộ thực chứng, chỉ là ngôn từ khéo léo của mô hình xác suất ngôn ngữ, không thể thay thế chân lý sống động nơi người tu hành giác ngộ.

Tác giả chỉ ra hàng loạt nguy cơ đạo đức và xã hội từ AI:

- + Nhu cầu khổng lồ về điện và nước cho các trung tâm dữ liệu;

- + Suy giảm tư duy phản biện trong giáo dục;
- + Mất việc làm vì máy móc thay thế con người;
- + Tập trung quyền lực và tài sản vào tay các tập đoàn công nghệ;
- + Xâm phạm quyền riêng tư và tạo ra xã hội giám sát;
- + Gia tăng nguy cơ thao túng, giả mạo thông tin (deepfake);
- + AI bị vũ khí hóa trong các xung đột địa chính trị;
- + Luật pháp bất lực trước tốc độ phát triển công nghệ;
- + Và trên hết, khổ đau và mê vọng của con người càng gia tăng.

Trong cuộc phỏng vấn với Lion's Roar (02/2025), Dolma Gunther, Giám đốc Dự án Khyentse Vision, chia sẻ rằng nhóm luôn cố gắng duy trì tính trung hòa carbon trong hoạt động số hóa. Dù điều đó đáng trân trọng, tác giả vẫn đặt vấn đề: Liệu chúng ta có đang đánh đổi quá nhiều cho một thế giới lệ thuộc vào máy học?

Ông cho rằng, thay vì mãi mê mở rộng kho kinh điển, có lẽ đã đến lúc nhân loại quay lại với thực hành, với việc chuyển hóa tự tâm, đúng như tinh thần Giới, Định, Tuệ mà đức Phật đã dạy.

“Chúng ta đã có quá nhiều bản kinh, quá nhiều lời dạy. Nhưng điều còn thiếu là thực hành để chuyển hóa. Nếu không, việc tiếp tục dịch, biên chú hay lập cơ sở dữ liệu chỉ là sự thông tuệ học giả, giống như đếm số thiên thần có thể nhảy múa trên đầu kim”.

Tác giả kết lại bằng lời mời gọi: Hãy thảo luận thẳng thắn và chân thành về vai trò của AI trong Phật học. Để tìm hiểu sâu hơn, ông giới thiệu cuốn *The AI Revolution in Book Publishing* của Thad McIlroy, một tài liệu ngắn gọn nhưng súc tích về tác động của AI trong ngành xuất bản hiện nay.

Chuỗi bài “Bạn muốn trở thành một tác giả Phật giáo?” sắp khép lại. Trong phần tổng kết tới, tác giả sẽ trình bày góc nhìn của nhiều học giả, nhà xuất bản và hành giả trước những câu hỏi mà năm phần đầu tiên đã gợi mở, giữa truyền thống và công nghệ, trí tuệ và từ bi, người và máy.

Còn nữa

Tác giả: **John Harvey Negru** Chuyển ngữ và biên tập: **Thường Nguyên**

Nguồn: buddhistdoor.net